ACC. N:R M. 12713:1-30.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Öland *Upptecknare:* C. L. Nörgård

Härad: Algutsrum *Berättare:* Konrad Nilsson

Socken: Torslunda *Berättarens yrke:* Bonde.

Upptecknings år: 1953 *Född år* 1881 *i* Tävelsrum, Torslunda

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-30. LUF 73

Skriv endast på denna sida

A.-B. GRAHNS TR., LUND

ACC. N:R M. 12713:1

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Konrad Nilsson, som har vuxit upp på en stor bondgård mitt i Tävelsrum by, berättar om hur nya tiden kom dit, dess verkan och orsaker.

Om Mejeri

När farfar var ung hade de lek-stugor här. Där lekte man hopläggarlek (lägga ihop pengar till kaffe och brännvin)

ACC. N:R M. 12713:2

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Och dansade. Lekstugan var oftast en lada el. liksn. som en bonde hade upplåtit åt ungdomen.
De gamle hade sina lekar de med. De fick samsas med de unga om lekstugan (hade på olika dagar). Då dansade de så kjolarna stod styva. Det kallades gubb- och kärringlekar.
Jag minns att jag rullat på en bänk och liftat på en sådan gubblek som liten pojke, men det var nog den sista här, blomstringstiden var omkr. 1830-50 redan.

Sen blev det bråk om lekstugan - det var de gamla som bråkade och när föräldrarna var ovänner fick ju barnà vara det ute'.
Det var mycket tyllet som fördärvade

ACC. N:R M. 12713:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

nöjet i lekstugorna.
Prästen hjälpte också till att avskaffa lekstugan. Han var emot det mest för att man var för länge uppe om kvällarna så man inte orkade upp i kyrkan nästa morgon.

I min egen barndom hade vi daus i väghörnan. "Syndaplan" kallades det. Pojkarna började spela på sina handklaver och munspel, "piglocket" kallade vi det, och så kom pigorna skumpandes så kjolar stod rak efter dom!
Sen dansade vi med varann eller flickorna dansade ringlekar tills vi bröt opp och gick hem eller gick till nästa by. Var det gamnt

ACC. N:R M. 12713:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

väder kunde vi hålla på till både 2 och 3.

Det var naturligtvis mest på lördags-kvällra men också onsdag och söndag.

Prästen var efter oss när vi dansade på kyrkbacken i Torslunda men när en ny präst kom var han efter oss (sprang själv om det var i Torslunda!) även annars - vi fick inte hålla oväsen.

Och oväsen blev det ofta nog. På den tiden fanns här näuligen fullt av slagskämpar, bleking spojkar och småländspojkar som tjänte som drängar i gårdarna medan ölandssönerna for till Amerika.

Det var olaka pojkar - när det

ACC. N:R M. 12713:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

var marknad här och blekingsbarna kom hit för att sälja hemslöjd och köpa Ölandshästar. frågade vi dom varför alla blekingsdrängar var så elaka. Då sa de att det var de stygga som fick ge sig av hemifrån - de snälla behöll de själva. På den tiden var Öland och Gotland deras lilla Amerika!

De var hatade de där pojkarna. De kunde i regel dansa bättre än vi, så de tog flickorna ifrån oss.
Dessutom var de ulvöbingar som skulle ha stryk bara för det!
De ville ge stryk åt oss för att vi var dumma bondpojkar.
Det kunde vara så farligt att

ACC. N:R M. 12713:6

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

man inte vågade sig ut ensamma på vägen till Torslunda efter skymningen. Det-var nämligen slickarnas att slåss med. — Det började i regel så att de skickade en halvvuxen pojk för att reta oss — Sen kom de stora fram för att "försvara" den lille.

Särskilt farligt blev det sedan det kom ölhandel först i Torsborg (1898) — man kunde nämligen inte få han mindre än 30 halva flaskor åt gången. Och den tömde de fri snart.

Sen en gång slog de ihjäl en dräng i Torslunda, han fick en flisa i huvudet — det var betald kvillerad, Torslundapojken hade själv kvällen

ACC. N:R M. 12713:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
7

innan slagits med sten.

Efter detta slutade slagsmålet så småningom.

Här i bygden använde de inte dans på logen. Vet ej varför.

På 70-80-talen började läsaftnarna tror jag. Det fanns i varje fall i min barndom och ungdom.

Kolportörer gick runt och predikade – de bodde hos de familjer som slöt sig till rörelsen – På kvällarna hade de läsaftnar, man kom ihop för att läsa och sjunga (Moses och lammets visor, Vederkvickande psalmer). *

Det var kanske 4 i början när som familjer

ACC. N:R M. 12713:8

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

höll på med det, så det var lång-
tråk alla.
Prästen var aldrig med, man för-
sökte att konkurrera ut de frikyrk-
liga genom att ordna bibelmöten
om söndagseftermiddagarna. Det var
ett farligt hallo med prästen!

Det var många fula historier om
de där predikanterna. Särskilt var
de svaga för flickorna — kanske
flickorna för den också! — men ibland
kunde de hitta på att stjäla också.
Hos Nielses kom en gång en troende
och sjöng och bad till gud - en riktig
Jesu tjänare och Guds barn — Han
skulle ligga där om natten - men
på morron var mannen borta och

ACC. N:R M. 12713:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

det var gubbens kläder och pengar också! Fast detta var ju sälsynt.

Men detta var en moderörelse det med och så småningom försvann det... säkert mycket tack vare präst.

Omkr. 1900 var det stilla här i trakten, inga nöjen, de unga var i Amerika.

Så småningom började då dansbanorna med sina skyttefester, skjutbanor och bodar för kaffe och brännvin. (1903-5)

Då hade vi 4 dansbanor här i socknen! De spelade inte var söndag utan ett par tre gånger på sommaren.

ACC. N:R M. 12713:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vid Hotel Skansen i Färjestaden fanns en sådan dansbana.

Kalmarsundsbåtarna gjorde kvotturer över till F.staden på söndagarna och en gång var ett spelmansorkester från Kalmar med.

Men Kalmarborna dansade bättre än Färjestadsborna och då blev det bråk och slagsmål - (det blev det nästan alltid.)

Till sist bombarderade man båten med. öltflaskor och sten. o. kräde inåga Drängarna kom till tinga för det.

Skillnaden mellan de gamla vägdansbanorna och de nya var att på de senare fick man betala.

Jag vet inte varför de tagit slut - det är väl för maskinerna - nu har man maskiner i stället för drängar.

ACC. N:R M. 12713:1/A

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kommunikationer.

Järnvägen från Färjestaden till Gårdby Löustad påbörjades 1907 och var färdig 1909.
Det var mycket tvistigheter om det, evt. skulle den haft ett annat läge. Man talade om att anlägga station mitt på gatan men det gick inte för där vilkc bönderna ha sina svin och gäss och höns.

Ungefär samtidigt med detta skaffade kapten Mulfeldt, kapten på "Öland" en underlig maskin, motor-vagn de kallad. Det var väl en föregångare till bilen, men den var så tokig te å driva fotogen och braun och osa och kom ändå inte upp för backen utan man fick skjuta på.

ACC. N:R M. 12713:/2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
12

Bilar fanns inte alls då men cyklar
började först omkr. 1900 - det var endast
två personer i socknen som hade när
jag var barn - bonden Edv. Nilsson och
byggmästare Alfred Johansson. Själv har
jag aldrig ägt en cykel, har aldrig ens
suttit på en.

Post.

Sedan i mars i år hämtar Holm posten
i Färjestaden. 50 öre skall man ha från
varje hushåll i veckan.
För hämtade vi den var sju vecka,
men det blev för långsamt, en fick få
gå till skogsby om man inte hade
cykel. Sen tog vi den var sju
dag i stället, det blev ca. var 14:dag.

ACC. N:R M. 12713:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Innan stationen kom hit hämtade
Brev-Johanna posten från Färjestaden -
hon bodde i Skogsby, hon var tullig,
backstugusittare.
Varje dag gick hon t. Färjestaden och läm-
nade posten i affären i Skogsby.
Men var det nåt Amerika kvar gjorde
hon det själv och gick själv till byn
med det följande dag. Då visste hon
att hon blev bjuden på kaffe, kanske
mat.

Tidningar fanns det ett par tre fa-
miljer som hade. I början delade
4 familjer 1 tidning, men det var opra-
tiskt så det slutade snart.
"Kalmar läns tidning" (Bondeförb.) och
"Barometern" (höger) var de första.

ACC. N:R M. 12713:14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Joh. Aug. Eriksson, kommunalman, var den första som hade tidning här (Barometern) tror jag. Visserligen kastes tidningarna upp i kyrkan men han som var kom. man fick ju lov att ha referat i tidningen också.

Giftermål.

För gifte kvinnen sig mycket med varann. Man ville gärna hålla ägodelarna inom släkten, det var väl främsta orsaken. Den ena kvinnosorten går inte bra, (har glömt vilken) då blir det lyckta barn.
Det var ju föräldrarna som bestämde giftermålet.
Helst tog man från hem eller grann-

ACC. N:R M. 12713:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sockenen (om det fanns släkt där att gifta sig med nämligen). Utbölingen granskades med misstro.

Sen ställdes till kalas för att föra ihop de unga.

Ofta blev det mycket olyckliga äktenskap utav det, men det gick ju inte att skiljas då, inte.

Dansbanorna förde ihop de unga, föräldrarna förlorade sin auktoritet - här ligger väl en del av orsaken.

Samhälle.

När Backstugusittare och andra fattiga blev gamla fick de gå på fattighuset. Där fick de fattiga se efter de sjuka.

Man höll auktion på barn och

ACC. N:R M. 12713:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
16

gamla "fråmfullena" som inte kunde klara sig själva — . De utlystes på stämma och såldes till den minst bjudande - "dän den och slit'n ute hälsan" sa de.

Bönderna skulle få betalt för den som ingen mjölka kunde göra, socknen hjälpte också till med kläder åt den.

Den ordningen började bli förbjuden ca. 1900. Lösungen åkte runt och sysade fattighusen bl. a.

Bysamtal (åld. Rådstuva) finns fortfarande. På våren har man början-samtal, då hålles bl. a. auktion på en ledesmark som hyrcs ut för ett år i taget.

På vintern det stora bysamtalet med kalas, som man spar till hela året.

Byhandl. ligger i ett gammalt skrin hos Gusta Sturesson

ACC. N:R M.12713:17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

På den där kyrkogården låg Bastorp
nu en ruinhög, där man roslade sin.
Ungdomen var mycket mer utbredd
för - men då man började kunna
köpa billigare typer i staden och då
ungdomen reste bort (Amerika) blev det
inte tid eller anledning till att fortsät-
ta traditionen, de gamla dog bort, red-
skapen rasnade sönder, Bastorp blev
en ruin.

Kyrkliga vanor.

Söndagsfirande.

I vårt hem var det inte alltid så lätt
för mor att komma dit kyrkan.
Det skulle helst vara en från varje hus-

ACC. N:R M. 12713:18

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
18

håll på för brukade gå.

Vid ½ 11-tiden brukade mor vara färdig med sitt bestyr. Då samlades vi i kammaren allihop. Vi barn fick läsa var sin psalm och läsa predikningen i postillan – i vårt hem kunde mor sjunga, så hon sjöng för med psalmerna – i andra hem läste man dem.

Denna andaktsstund som var mycket bättre än i kyrkan, för där måste man sitta i givakt hela tiden och dessutom var det ett farligt besvär att raka sig och klä sig fin – varade 1-2 timmar – på vintern fick man avbryta kl ½12 för då måste kråkan skötas.

Tjänstefolket var med på hem-gudstjänsten.

Det var inte alla gårdar som hade

ACC. N:R M. 12713:19

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

det så. Söndagsförmiddagen (dansbana) tog
bort seden med heligdagstjänst.

Husförhör (läsmöten)

hade vi i november månad. Under
närmast föregående tid fick man läsa
över katekesen och förhöra sig själv på
den. Den skulle man kunna utantill.

Prästen frågade dom som kunde och
ville svara, men för i tiden plägade
prästen den stackare som inte kunde.

Dessutom skulle vi läsa var sin
vers ur en psalm.

Husförhörens numrera är mest man-
talsskrivoll, prästen läser ur bibeln och eller
katekesen och gör en förklaring.

Oftast vill bönderna ha sig en syp ef-
åt.

Anledningen till att husförhören

ACC. N:R M. 12713:20

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

uildrades var den allmänna skolgången (70-t.) som gjorde att prästen hade reda på om de kunde läsa och kunde sen katekes.

"När katekesen togs bort ur skolan började ungdomsbrotten!!" —

Skrock

Prästen predikade mot skrock och vidskepelse, det var synd och vanhelg. Det började dock inte ge med sig förän folk kunde läsa och skriva. Och förräu tidningarna kom hit.

Det finns ännu mycket skrock ikring, det finns folk som måste spotta när de ser en gammal gumma som ser lik

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ACC. N:R M. 12713:21.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

21

egen ut.

Mat

Med järnspisen blev det ändrade mat-
vanor (80-t.). Särskilt försvann grov-
bröden, finare kakor började bakas.

ACC. N:R M.12713:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

22

Mer om mat:

På en välbärgad bondgård hade man en stenkammare med stora trär till nersaltat kött - en hel fläsk en till kalv osv.

Vi slaktade en gång om året och det fick räcka hela året.

På sommaren åt man sällan lagat mat - utom kokt potatis förstås, gammal potatis så länge den däg och det var länge för källaren här är mörk och bra. Gammal potatis har finare smak än ny!

När slakterierna kom försvann hemslaktet. Utom grisar som man slaktar hemma än i dag.

ACC. N:R M. 12713:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Muntligt berättande.

När tidningar var sällsynta var skomakare och skräddare välkomna gäster. De kom – ofta på vårsidan – till gårdarna med sina redskap och ett par gesäller och bodde där tills allt var lappat och lagat. Med dem kom socken-skvaller och nyheter runt.

Man hade sparat en oxhud från slaktet som garvats och nu skulle användas till sulor. När de stora nötslakten slutade p.g.a. slakteriets tillkomst kunde inte bonden själv skaffa oxhudar utan skomakaren fick köpa själv. Så kom det sig att skomakaren blev bofast. Den sista byskomakaren här slutade gå i kring i gårdarna för ca 40 år sedan.

Låssystemet var också ett nyhetsförmedlande system. Man gjorde sig

ACC. N:R M. 12713:24.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ärende till grannen så fort något
hände där som man ville ha reda på.
Det var mest småsaker som ett par
ägg, lite brödsocker el. a. man bad att
få låna. Man passade på att komma
till kaffetiden!

Tiggeri

Tiggarna var skvallerbärare, skvaller var
så att säga deras födkrok. Ju mer de
kunde berätta, ju mer fick de.
I vårt hem fick ingen berätta skvaller för
mor och det visste tiggarna.

De kom mest till Påsk och Jul. Till
Jul fick de en brödkaka var (så stor
som ett lock på tat!) Var de inte för många
skar hon en rå fläskskiva och la på
brödet. Till påsk fick de påskägg.

De brukade komma fram på för-
middagen - upp till ½ 1 och kunde stanna
sig på bara en liten stund.

ACC. N:R M. 12713:25.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

25.

Avlöning in natura.

I min ungdom avlönades prästen (?) smeden, klockaren, kantorn, barnmorskan, färgubben o. skomakaren med ostmjölk på sommaren och julkost (förlår ljus brödkakor) på vintern. Allt lämnades inte på en gång utan löntagarna fick komma när de behövde.
När mejeriet kom (1900-1905) slutade avlöningen in natura så småningom. Den nya generationen började med avlöning i penningar.

När jag som 20-åring stjälpte sam dräng fick jag omkr. 90 kr för ett somrars arbete. Dessutom 2 kr i städsel och ett par mollskinnsbyxor — (värda 3.50 kr.)
Omkr. 1914 försvann års- och sommaravt.

ACC. N:R M. 12713:26

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

avlöningen, man började få betalt pr. vecka
samtidigt steg lönen, ehuruvid upphörde
90.100 kr i md. Mollskiftesbetarna gick
ur modet, det blev blåkyg som man 26
skaffade själv i stället.

Ångtröskan, som kom med det nya
seklet, förde med sig dagspenningen.
Det fanns 2 tröskar i socknen då. Ett
par tre bönder bildade bolag och log
betalt pr. kg. för det de tröskade. De
som följde med tröskan fick dags-
penning.

Timpenning har existerat här i 15-20 år.

ACC. N:R M. 12713:27

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

96

Oxar o. Hästar.

Oxar var jag den siste i bygden som hade. Jag tyckte inte om hästar — men folk i allmänhet tyckte det gick för långsamt med oxar, och när mejeriet kom (omkr. 1905) ökade det sig bättre att ha kor. Hästar att köra tick man ha i alla fall. Det var orsaken till att oxarna försvann från bygden.

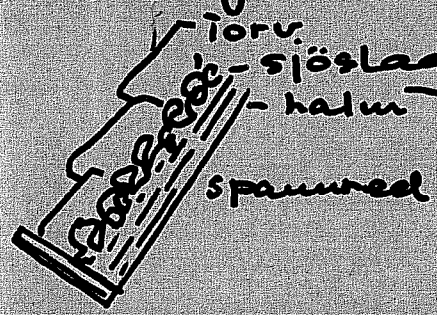
Med tiden försvann den gamla ölandshästen och bönderna slog sig på att föda upp fina hästar "Remonter" till krigsbefälet i stället. Under krigsåren kunde man få upp till 1000 kr för en sådan häst.

ACC. N:R M. 12713:28.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Taktäckning.

Torvtaken höll på att försvinna redan 27
under min barndom. De fanns dock
här och var särskilt på ladugårdar, men
även på boningshus ... de var ju mindre
eldfarliga än halm- och spåntak.

Torven skars med ett
krokigt redskap, torvkniv.

Halm- och Spåntak var
vanligt under min ung-
dom. Vass avlöste på
1920-talet halmen i de
trakter där man lätt kunde få tag på
den — vass är hållbarare än halm.

Jag minns att vi t.o.m. täckte med
'turis', när det var ont om halm eller

ACC. N:R M. 12713:29.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Pengar. Jorde hela tak, men hål i
halmtaket stoppades med en. Vi var
ängsliga för att bli uppfläckta, jag
tror det var förbjudet p.g.a. eldfaran.

Tegeltak lades ofta ovanpå spåntaket
det minskade eldfaran.

Cementtegel kom allmänt i bruk
på 20-t. men det försämrades snabbt
i kvalité och försvann med tiden.
Cementen var för uppblandad så den
drog åt sig så mycket fukt att träet
ruttnade och taket höll på att tynga
ner hela huset.

Eternittak är det vanligaste tak-
täckningsmaterial nu - började för
ca. 30 år sedan.

ACC. N:R M. 12713:30.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Böcker.

På 70- och 80-t. fanns här en gam- 29
ling som sålde romanhäften till
10 öre stycket. Han kom en gång
i månaden ungefär med det sist-
tryckta häftet. "Förbrytarebligan
i Berlin" hette ett av dem.

Andersson köpte annars upp afsatt-
öfver.

I Ystad kom andra gubbar och
sålde skönlitteratur de kallad, men
vi köpte aldrig sådant. Mor och far
köpte bara andakts-böcker (Joh. Arndts
sanna kristendom - Vederkvickande
psalmer m. m.)

Annars fanns en bokhåda i Kalmar
där man kunde köpa.